

Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
H. SAUGMANDSGAARD ØE
fremsat den 6. oktober 2021¹

Sag C-385/20

**EL,
TP
mod
Caixabank SA**

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Juzgado de Primera Instancia n° 49 de Barcelona (retten i første instans nr. 49 i Barcelona, Spanien))

»Præjudiciel forelæggelse – urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler – direktiv 93/13/EØF – låneaftale – retssag med påstand om, at det fastslås, at et kontraktvilkår er urimeligt – afgørelse om, at den erhvervsdrivende skal betale sagsomkostningerne – størrelsen af de sagsomkostninger, som forbrugeren kan kræve erstattet – loft over advokatsalær baseret på sagens værdi – procesautonomi – effektivitetsprincippet«

I. Indledning

1. Med den foreliggende anmodning om præjudiciel afgørelse har Juzgado de Primera Instancia n° 49 de Barcelona (retten i første instans nr. 49 i Barcelona, Spanien) forelagt Domstolen to spørgsmål om fortolkningen af direktiv 93/13/EØF om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler².

2. Denne anmodning er fremsat i forbindelse med en tvist mellem to forbrugere, EL og TP, og en finansiel institution, Caixabank SA, vedrørende det advokatsalær, som forbrugerne har krævet, at denne institution betaler, i forbindelse med en sag om fastsættelse af sagsomkostninger. Denne sag ligger i forlængelse af en realitetsdom, hvori det efter begæring fra disse forbrugere blev fastslået, at kontraktvilkårene i en låneaftale mellem parterne var urimelige, at de beløb, som de nævnte forbrugere havde betalt med urette på grundlag af disse vilkår, skulle tilbagebetales, og at Caixabank skulle betale sagsomkostningerne.

3. I denne sammenhæng har den forelæggende ret nærmere bestemt anmodet Domstolen om at oplyse, om artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med effektivitetsprincippet, pålægger medlemsstaterne i deres nationale lovgivning for så vidt angår civile sager om urimelige kontraktvilkår at give forbrugere, der har vundet sagen, ret til at kræve,

¹ – Originalsprog: fransk.

² – Rådets direktiv af 5.4.1993 (EFT 1993, L 95, s. 29).

at de erhvervsdrivende, der har tabt sagen, godtgør alle de sagsomkostninger, som forbrugerne har afholdt, herunder de salærer, som de frit har aftalt med deres advokater³, uden at disse medlemsstater kan fastsætte visse begrænsninger herfor.

4. Jeg vil i dette forslag til afgørelse forklare, at medlemsstaterne som led i deres procesautonomi råder over en vid skønsmargen i forhold til udarbejdelse af regler om fastsættelse af sagsomkostninger i civile sager vedrørende urimelige vilkår, som med hensyn til den vindende parts advokatsalær indeholder et loft, der er baseret på sagens værdi. Artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med effektivitetsprincippet, kræver efter min opfattelse blot, at disse regler gør det muligt for forbrugerne at få godtgjort et beløb, der er rimeligt og forholdsmæssigt afpasset efter de omkostninger, som de objektivt set skal afholde for at anlægge en sådan sag. Det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve, om dette er tilfældet i hovedsagen.

II. Retsforskrifter

A. Direktiv 93/13

5. Artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 bestemmer:

»Medlemsstaterne fastsætter, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren [...]«

6. Dette direktivs artikel 7, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Medlemsstaterne sikrer, at der i forbrugernes og konkurrenternes interesse findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør.«

B. Spansk ret

7. I spansk ret er reglerne om sagsomkostninger i civile retssager fastsat i Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (lov nr. 1/2000 om civil retspleje) af 7. januar 2000 (BOE nr. 7 af 8.1.2000, s. 575, herefter »LEC«).

8. LEC's artikel 243 bestemmer:

»1. I alle sager og instanser fastsættes sagsomkostningerne af den juridiske assistent ved den ret, for hvilken henholdsvis sagen eller appelsagen er indbragt, eller i givet fald af justitssekretæren ved den ret, der er ansvarlig for fuldbyrdelsen.

[...]

Justitssekretæren nedsætter salæret til advokater og andre rådgivere, der ikke er underlagt faste omkostnings- eller honorartakster, når de krævede beløb overstiger den grænse, der er fastsat i

³ – Jeg vil i dette forslag til afgørelse anvende udtrykket »sagsomkostninger« i bred forstand, således at det omfatter procesparternes advokatsalærer i forbindelse med en retssag.

artikel 394, stk. 3, og det ikke er blevet fastslået, at den part, der tilpligtes at betale sagsomkostningerne, har udvist en ubesindig adfærd.»

9. LEC's artikel 251 bestemmer:

»Beløbets størrelse fastsættes på grundlag af sagens værdi, som beregnes i overensstemmelse med følgende regler:

1. Såfremt der kræves et bestemt pengebeløb, er sagens værdi repræsenteret af dette pengebeløb, og i mangel af fastsættelse af et beløb, selv relativ fastsættelse, anses værdien for at være et ubestemt beløb.

[...]

8. I verserende sager vedrørende et gældsstruments eksistens, gyldighed eller effektivitet beregnes dets værdi på grundlag af det samlede skyldige beløb, selv om dette betales i rater. Det nævnte vurderingskriterium finder anvendelse på de procedurer, hvis formål er oprettelse, ændring eller ophør af et gældsinstrument eller en personlig rettighed, forudsat at en anden regel i den nævnte artikel ikke finder anvendelse.«

10. LEC's artikel 394 fastsætter:

»1. I kontradiktoriske sager betaler den part, som ikke har fået medhold i alle sine påstande, sagsomkostningerne i første instans, medmindre retten med en behørig begrundelse finder, at sagen rejste alvorlig retlig eller faktisk tvivl.

[...]

3. Når den part, der har tabt sagen, i medfør af bestemmelserne i denne artikels stk. 1 tilpligtes at betale sagsomkostningerne, kan denne for så vidt angår vederlag til advokater eller andre rådgivere, der ikke er underlagt faste omkostnings- eller honorartakster, alene tilpligtes at betale et samlet beløb, der ikke overstiger en tredjedel af det i sagen omtvistede beløb, til hver af de parter i sagen, hvis omkostninger han er blevet tilpligtet at betale; alene med henblik herpå skal de krav, hvis beløb ikke kan anslås, fastsættes til 18 000 EUR, medmindre retten på grund af sagens kompleksitet bestemmer andet.

Bestemmelserne i ovennævnte afsnit gælder ikke, når retten har fastslået, at den part, der tilpligtes at betale sagsomkostningerne, har udvist en ubesindig adfærd.»

11. LEC's artikel 411 bestemmer:

»De ændringer, der, når sagen er indledt, indtræder med hensyn til parternes bopæl, det omtvistede forhold og sagens genstand, ændrer ikke den jurisdiktion og kompetence, som afgøres på baggrund af, hvad der er fastslået på påbegyndelsestidspunktet for litispændelsen.«

III. Tvisten i hovedsagen, de præjudicielle spørgsmål og retsforhandlingerne for Domstolen

12. Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen og af de indlæg, der er afgivet for Domstolen, at EL og TP den 25. april 2008 indgik en låneaftale med Caixabank, som i det væsentlige vedrørte et beløb på 159 000 EUR. Denne aftale indeholdt imidlertid en række såkaldte multivalutaklausuler, og lånet var således blevet optaget i japanske yen (JPY).

13. Den 10. oktober 2016 anlagde EL og TP sag mod Caixabank ved Juzgado de Primera Instancia n° 49 de Barcelona (retten i første instans nr. 49 i Barcelona) med påstand om, at det blev fastslået, at disse multivalutaklausuler var ugyldige, eftersom de var urimelige, at der desuden blev foretaget en ny beregning af det udestående beløb (da aftalen var indgået i euro), og at banken endelig blev tilpligtet at tilbagebetale de beløb, som de havde betalt med urette på grundlag af de nævnte klausuler, siden aftalen var blevet indgået.

14. Sagsøgerne i hovedsagen anførte i stævningen, at sagens værdi var ubestemt. I denne henseende gjorde de i det væsentlige gældende, at det udestående beløb ganske vist var på 127 269,15 EUR på den dato, hvor sagen blev anlagt, men at dette beløb skulle ændres på grund af multivalutaklausulernes ophævelse og justeres, når alle de omkostninger og gebyrer, der var erlagt som følge af disse klausuler, var blevet opgjort. Dette beløb blev efterfølgende fastlagt i det dekret, hvorved sagen blev antaget til realitetsbehandling.

15. Ved dom af 29. november 2018 gav Juzgado de Primera Instancia n° 49 de Barcelona (retten i første instans nr. 49 i Barcelona) EL og TP medhold i sagen. Denne ret fastslog, at de anfægtede multivalutaklausuler var ugyldige, og pålagde Caixabank at godtgøre forbrugerne de beløb, som de måtte have betalt, og som oversteg, hvad de skulle have betalt, hvis lånet fra første hånd havde været optaget i euro, med tillæg af renter efter loven. Den nævnte ret pålagde desuden Caixabank at betale sagsomkostningerne. Denne dom er senere blevet endelig.

16. I forbindelse med den særskilte sag om fastsættelse af sagsomkostningerne indgav EL og TP's advokat dernæst en begæring om godtgørelse af omkostninger i forbindelse med sagen svarende til 25 188,91 EUR, herunder en opgørelse på 19 007,89 EUR til dækning af advokatens salær, til den kompetente justitssekretær. Det pågældende salær var i denne begæring beregnet ud fra sagens værdi på 127 269,15 EUR, dvs. det udestående beløb på datoen for sagens anlæggelse⁴.

17. Caixabank gjorde indsigelse mod de sagsomkostninger, der krævedes erstattet, med støtte i deres uforholdsmæssige karakter. Ved dekret af 1. oktober 2019 tog justitssekretæren denne indsigelse til følge. Justitssekretæren fastslog bl.a. i overensstemmelse med LEC's artikel 251 og 411, som fortolket af de spanske domstole, at sagens værdi, når først den er fastlagt på tidspunktet for sagens anlæggelse, hverken kan ændres på et senere trin i proceduren eller i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostningerne. Da det i det foreliggende tilfælde i dekretet om sagens antagelse til realitetsbehandling i overensstemmelse med det i stævningen nævnte var blevet fastslået, at sagens værdi var ubestemt, måtte det samme gøre sig gældende i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostningerne. Sagens værdi blev som følge heraf anslået til 30 000 EUR for så vidt angår det advokatsalær, der krævedes erstattet, i overensstemmelse med de vejledende kriterier for fastsættelse af sagsomkostninger, som Colegio de Abogados de Barcelona (advokatsamfundet i Barcelona) har vedtaget. I medfør af LEC's artikel 394, stk. 3, kunne Caixa-bank i øvrigt alene pålægges at tilbagebetale et advokatsalær, der ikke oversteg en tredjedel af dette beløb, til sagsøgerne i hovedsagen.

⁴ – Disse oplysninger optræder ikke i forelæggelsesafgørelsen. De fremgår af de indlæg, der er afgivet af EL og TP og af Caixabank (jf. herved punkt 23 i dette forslag til afgørelse).

18. Sagsøgerne i hovedsagen har herefter iværksat revisionsanke til prøvelse af det sidstnævnte dekret. I denne forbindelse har Juzgado de Primera Instancia n° 49 de Barcelona (retten i første instans nr. 49 i Barcelona), der er i tvivl om, hvorvidt LEC's artikel 251, artikel 394, stk. 3, og artikel 411, som fortolket af de spanske domstole, er forenelige med direktiv 93/13, besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Er den fortolkning i retspraksis af [LEC's] artikel 251, artikel 394, stk. 3, og artikel 411 [...], der er fastlagt i Decreto de 1 de octubre de 2019 (dekret af 1.10.2019), og hvorefter [sagens værdi], sidestilles med den økonomiske interesse i sagen og følgelig fører til en nedsættelse af de salærer, som en forbruger har betalt til sin advokat på grundlag af et fast beløb (18 000 EUR), der er fastsat ved lov udelukkende [når sagens værdi] ikke kan anslås, og ikke for et ubestemt beløb, i strid med artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i [direktiv 93/13], idet den ikke kan genoprette den faktiske og retlige situation, som forbrugeren ville have befundet sig i uden det nævnte vilkår, selv om der til dennes fordel foreligger en erklæring fra en ret om, at kontraktvilkåret er urimeligt, og idet den ikke fjerner et urimeligt proceduremæssigt krav vedrørende en begrænsning af omkostningerne, hvor det ville sikre forbrugeren de mest passende og effektive midler til en legitim udøvelse af dennes rettigheder, hvis dette krav fjernes?

2) Er [LEC's] artikel 394, stk. 3, [...] i sig selv i strid med [...] artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, [i direktiv 93/13,] og gør den det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder for retsinstanser, som det nævnte direktiv tillægger forbrugerne, idet den begrænsning, som den nævnte artikel pålægger forbrugeren, hvorefter denne skal bære en del af sine egne sagsomkostninger, medfører, at det ikke er muligt at genoprette den faktiske og retlige situation, som forbrugeren ville have befundet sig i uden det nævnte vilkår, selv om der til dennes fordel foreligger en erklæring fra en ret om, at kontraktvilkåret er urimeligt, og idet den ikke fjerner et urimeligt proceduremæssigt krav vedrørende en begrænsning af omkostningerne, hvor det ville sikre forbrugeren de mest passende og effektive midler til en legitim udøvelse af dennes rettigheder, hvis dette krav fjernes?»

19. Anmodningen om præjudiciel afgørelse, der er dateret den 7. juli 2020, er indgået til Domstolens Justitskontor den 12. august 2020. EL og TP, Caixabank, den spanske og den polske regering samt Europa-Kommissionen har indgivet skriftlige indlæg til Domstolen. Disse procesdeltagere og berørte parter har med undtagelse af den polske regering ligeledes indgivet skriftlige svar på de spørgsmål, som Domstolen stillede den 11. maj 2021.

IV. Bedømmelse

A. Kompetencen

20. Den spanske regering og i det væsentlige Caixabank har indledningsvis anført, at Domstolen ikke har kompetence til at tage stilling til de foreliggende præjudicielle spørgsmål.

21. Denne indsigelse skal efter min opfattelse forkastes. Selv om spørgsmål vedrørende fastsættelse af sagsomkostninger i civile sager ikke som sådan henhører under anvendelsesområdet for direktiv 93/13, bør det påpeges, at hovedsagen vedrører en række kontraktvilkårs urimelige karakter som omhandlet i dette direktiv. Disse processuelle spørgsmål er således rejst i forbindelse med en sag om rettigheder, der tilkommer forbrugerne i henhold til det nævnte direktiv. Det skal i denne sammenhæng undersøges, om dette direktivs artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, sammenholdt med effektivitetsprincippet, er til hinder for de spanske

regler om sagsomkostninger. Situationen er derfor reelt omfattet af EU-retten, og de forelagte spørgsmål vedrører fortolkningen af denne ret. Det er således åbenbart, at Domstolen har kompetence til at tage stilling til dem⁵.

B. Formaliteten

22. Caixabank og den spanske regering har ligeledes gjort gældende, at de præjudicielle spørgsmål bør afvises. De har *for det første* anført, at forelæggelsesafgørelsen ikke indeholder de faktiske og retlige oplysninger, som er nødvendige for, at Domstolen kan foretage en saglig korrekt besvarelse af de forelagte spørgsmål.

23. Størrelsen af det salær, som advokaten for sagsøgerne i hovedsagen har krævet i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostningerne, er ganske vist ikke oplyst i forelæggelsesafgørelsen, hvoraf det heller ikke fremgår, om dette salær overstiger loftet i LEC's artikel 394, stk. 3. Rent bortset fra at disse oplysninger optræder i de indlæg, der er afgivet af parterne i hovedsagen, er den beskrivelse af de faktiske omstændigheder, der findes i denne afgørelse, selv om den er kortfattet, imidlertid efter min opfattelse tilstrækkelig til at forstå de forhold, der ligger til grund for de præjudicielle spørgsmål, og til, at Domstolen kan besvare dem på en saglig korrekt måde.

24. Caixabank har *for det andet* fremhævet, at der er en uoverensstemmelse mellem det første spørgsmåls ordlyd og forelæggelsesafgørelsens indhold. Den forelæggende ret lader nemlig i dette spørgsmål forstå, at det beløb på 18 000 EUR, der er nævnt i LEC's artikel 394, stk. 3, andet afsnit, andet punktum, dannede udgangspunkt for beregningen af det advokatsalær, som EL og TP krævede erstattet, selv om det fremgår af denne afgørelse, at justitssekretæren reelt tog udgangspunkt i det beløb på 30 000 EUR, der er fastsat i de vejledende kriterier for fastsættelse af sagsomkostninger, som advokatsamfundet i Barcelona har vedtaget.

25. Jeg er faktisk enig i, at der på dette punkt er en uoverensstemmelse i forelæggelsesafgørelsen. Det forklares i øvrigt heller ikke i denne afgørelse, hvorfor det nævnte beløb på 30 000 EUR blev anvendt i stedet for det beløb, der er nævnt i LEC's artikel 394, stk. 3. Efter min opfattelse er denne uoverensstemmelse dog ikke tilstrækkelig til, at de forelagte spørgsmål bør afvises. Domstolen skal nemlig give et generelt svar på spørgsmålet om foreneligheden af en national ordning for fastsættelse af sagsomkostninger, hvori der er fastsat et loft for det advokatsalær, der kan kræves erstattet, baseret på sagens værdi, uafhængigt af det beløb, der faktisk blev anvendt i hovedsagen. Dette beløb er derfor ikke afgørende for den ønskede fortolkning.

26. *For det tredje* har Caixabank og den spanske regering gjort gældende, at forelæggelsesafgørelsen indeholder uunderbyggede og fejlagtige udsagn. Den forelæggende ret lader navnlig forstå, at sagsøgerne i hovedsagen har betalt eller i hvert fald bør betale hele det salær, som deres advokat har krævet i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostningerne, uden at underbygge dette, selv om det fremgår af sagsakterne, at dette ikke er tilfældet. De

⁵ – Jf. analogt dom af 16.7.2020, Caixabank og Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 og C-259/19, herefter »dommen i sagen Caixabank og Banco Bilbao Vizcaya Argentaria«, EU:C:2020:578, præmis 45). Selv om Domstolen i dom af 27.3.2014, Torralbo Marcos (C-265/13, EU:C:2014:187), og af 8.12.2016, Eurosaneamientos m.fl. (C-532/15 og C-538/15, EU:C:2016:932), som Caixabank og den spanske regering har påberåbt sig, fastslog, at den ikke havde kompetence til at besvare spørgsmål om nationale processuelle reglers forenelighed med EU-retten, skyldtes det dog netop, at disse spørgsmål var blevet forelagt i sager, som ikke vedrørte rettigheder, der fulgte af EU-retten.

forelagte spørgsmål er af samme grund hypotetiske. Der er ingen tvivl om, at sagsøgerne i hovedsagen i medfør af de spanske regler om sagsomkostninger vil få godtgjort alle de sagsomkostninger, som de har afholdt, af Caixabank⁶.

27. Det er i denne forbindelse tilstrækkeligt at påpege, at enhver bedømmelse af de faktiske omstændigheder inden for rammerne af en procedure i henhold til artikel 267 TEUF henhører under den nationale rets kompetence. Domstolen har alene kompetence til at træffe afgørelse vedrørende fortolkningen af en EU-retsakt på grundlag af de faktiske omstændigheder, som denne ret har anført⁷. Caixabank og den spanske regering kan derfor ikke for Domstolen anfægte en faktisk forudsætning, som den forelæggende ret har anført i sine spørgsmål, og hvorefter sagsøgerne i hovedsagen har betalt det salær, som deres advokat har krævet, eller i hvert fald bør gøre det, eftersom dette salær ikke kan overvæltet på sagsøgte i hovedsagen.

28. Den spanske regering har *endelig* specifikt gjort gældende, at det første spørgsmål bør afvises, eftersom det vedrører princippet »perpetuatio jurisdictionis«, der er kodificeret i LEC's artikel 411, med støtte i en række omstændigheder, der efter min opfattelse angår realiteten i dette spørgsmål⁸. Selv om disse omstændigheder kan tillægges betydning ved besvarelsen af det nævnte spørgsmål, er det som følge heraf min opfattelse, at de ikke har betydning for vurderingen af, om det kan antages til realitetsbehandling⁹.

C. Realiteten

29. Den foreliggende sag tager udgangspunkt i den for Domstolen velkendte problemstilling¹⁰ med låneaftaler i udenlandsk valuta, som forbrugerne bl.a. indgår med spanske banker.

30. I det foreliggende tilfælde havde EL og TP indgået en sådan låneaftale i japanske yen med Caixabank. Disse forbrugere anlagde imidlertid et søgsmål med påstand om, at det blev fastslået, at multivalutaklausulerne i denne aftale, som bevirkede, at de månedlige afdrag blev indekseret efter kursen på denne valuta, var urimelige.

31. Den forelæggende rets præjudicielle spørgsmål vedrører ikke de omtvistede klausulers forenelighed med EU-retten. Denne ret har allerede fastslået, at disse klausuler er urimelige som omhandlet i artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13, i en dom, der er blevet endelig¹¹. Den forelæggende ret udelukkede i denne forbindelse anvendelsen af disse klausuler i overensstemmelse med dette direktivs artikel 6, stk. 1 (efter at have fastslået, at de var absolut ugyldige i henhold til spansk

⁶ – Det fremgår nemlig af den salæraftale, som sagsøgerne i hovedsagen indgik med deres advokat, at de var enedes om et fast salær og et variabelt salær, som skulle anvendes, hvis de fik medhold i sagen, og banken blev pålagt at betale sagsomkostningerne. Sagsøgerne skulle kun betale den faste del, der svarede til 1 200 EUR (uden moms). Det variable salær skulle derimod opkræves direkte af advokaten ud fra de tilkendte sagsomkostninger. Beløbet på 1 200 EUR er imidlertid lavere end det loft, der er fastsat i LEC's artikel 394, stk. 3, og dækkes i vidt omfang af de sagsomkostninger, som Caixabank indvilligede i at betale.

⁷ – Jf. navnlig dom af 29.4.2021, Bank BPH (C-19/20, EU:C:2021:341, præmis 37 og den deri nævnte retspraksis).

⁸ – Jf. vedrørende disse omstændigheder punkt 76 og 77 i dette forslag til afgørelse.

⁹ – Jf. analogt dom af 4.10.1991, Society for the Protection of Unborn Children Ireland (C-159/90, EU:C:1991:378, præmis 15).

¹⁰ – Jf. navnlig dom af 30.4.2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), af 20.9.2017, Andriuciu m.fl. (C-186/16, EU:C:2017:703), og af 10.6.2021, BNP Paribas Personal Finance (C-609/19, EU:C:2021:469).

¹¹ – Det oplyses ikke i forelæggelsesafgørelsen, hvorfor de omtvistede klausuler blev erklæret urimelige. Det fremgår imidlertid af den spanske regerings indlæg, at de spanske domstole fører streng kontrol med denne type multivalutaklausuler og generelt finder, at de ikke er tilstrækkelig gennemsigtige for forbrugerne. Jf. med hensyn til Domstolens praksis vedrørende kravet om tilsvarende kontraktvilkårs gennemsigtighed dom af 10.6.2021, BNP Paribas Personal Finance (C-609/19, EU:C:2021:469, præmis 40-57 og den deri nævnte retspraksis).

ret), og opretholdt i øvrigt aftalens gyldighed med euroen som den eneste lånevaluta¹². Den samme ret pålagde ligeledes Caixabank at godtgøre sagsøgerne i hovedsagen de beløb, som de måtte have betalt med urette på grundlag af de nævnte klausuler, hvilket gjorde det nødvendigt at genberegne de månedlige afdrag, som de skulle have betalt, hvis lånet fra første hånd havde været optaget i euro, og at fastsætte de omkostninger og gebyrer, som denne bank havde faktureret i forbindelse med multivalutamekanismen.

32. De foreliggende præjudicielle spørgsmål vedrører derimod den nøjagtige størrelse af sagsomkostningerne og nærmere bestemt af det advokatsalær, som sagsøgerne i hovedsagen med rette kan kræve erstattet af Caixabank, når sagen er afsluttet, i medfør af spansk ret.

33. I denne henseende fremgår det i det væsentlige af den spanske lovgivning, at det principielt pålægges den tabende part i en civil sag at betale de sagsomkostninger, som den vindende part har afholdt, herunder salæret til dennes advokat¹³. I det foreliggende tilfælde blev det således pålagt Caixabank at godtgøre EL og TP de sagsomkostninger, som de havde afholdt.

34. Når afgørelsen om pålæggelse af sagsomkostningerne er blevet endelig, fastsætter og justerer den ansvarlige justitssekretær ved den ret, for hvilken sagen er indbragt¹⁴, den nøjagtige størrelse af de omkostninger, som den vindende part kan kræve erstattet, i forbindelse med en sag om fastsættelse af sagsomkostninger, baseret på salæropgørelser fra advokater, procesfuldmægtige eller andre involverede sagkyndige og under hensyntagen til omstændighederne i sagen og navnlig *sagens værdi*, men også til det arbejde, som disse personer reelt har udført, den medgåede tid og sagens kompleksitet.

35. *For det første* er der imidlertid i LEC's artikel 394, stk. 3, første afsnit, første punktum, fastsat et loft, som navnlig gælder for salæret til den vindende parts advokat. Dette indebærer konkret, at det for så vidt angår dette salær principielt højst kan pålægges den part, der idømmes sagens omkostninger¹⁵, at betale et samlet beløb, der *ikke overstiger en tredjedel af sagens værdi*. Når det advokatsalær, der kræves erstattet, overstiger dette loft, skal justitssekretæren normalt foretage en »nedsættelse« af dette salær¹⁶.

36. I denne sammenhæng fremgår det *for det andet* af LEC's artikel 251, at sagens værdi skal præciseres i stævningen på grundlag af sagsøgerens økonomiske interesse i sagen. Det bestemmes i denne henseende i denne artikels stk. 1, at såfremt der kræves et bestemt pengebeløb, svarer sagens værdi til dette pengebeløb, og at værdien ved manglende fastsættelse af et beløb, selv relativt, ansættes til et ubestemt beløb.

37. I det foreliggende tilfælde havde EL og TP oprindeligt anført i deres stævning, at sagens værdi var ubestemt. I denne forbindelse havde de i det væsentlige præciseret, at selv om deres økonomiske interesse i sagen svarede til det udestående beløb på datoen for sagens anlæggelse (ca. 120 000 EUR), skulle dette beløb ændres på grund af de omtvistede multivalutaklausulers ophævelse. Det var som følge heraf nødvendigt at afvente realitetsdommen for at få klart kendskab

¹² – Jf. vedrørende betingelserne for en sådan opretholdelse af aftalen navnlig dom af 14.3.2019, Dunai (C-118/17, EU:C:2019:207, præmis 40).

¹³ – Jf. LEC's artikel 394, stk. 1.

¹⁴ – Jf. LEC's artikel 243.

¹⁵ – Jf. herved punkt 67 i dette forslag til afgørelse.

¹⁶ – Jf. LEC's artikel 243.

til sagens værdi. I forbindelse med den senere fastsættelse af sagsomkostningerne fastlagde sagsøgerne ved beregningen af det advokatsalær, der kunne kræves erstattet, dette beløb til det udestående beløb.

38. Ifølge fast praksis fra Tribunal Supremo (øverste domstol, Spanien) kunne sagens værdi i medfør af det processuelle princip »perpetuatio jurisdictionis«, der er kodificeret i LEC's artikel 411, når først det var blevet fastlagt i dekretet om sagens antagelse til realitetsbehandling, i overensstemmelse med det i stævningen nævnte hverken ændres på et senere trin i proceduren eller efter dens afslutning i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostningerne. Justitssekretæren rettede sig efter denne retspraksis i hovedsagen. Justitssekretæren fastslog, at sagens værdi i det foreliggende tilfælde fortsat, også i forbindelse med denne fastsættelse, måtte anses for at være ubestemt¹⁷.

39. Denne fortolkning resulterer i en begrænsning af det advokatsalær, som sagsøgerne i hovedsagen kunne få godtgjort af Caixabank. Ifølge (i hvert fald en del af)¹⁸ den spanske retspraksis skal krav, der vedrører et »ubestemt« beløb, nemlig sidestilles med krav, hvis beløb ikke »kan anslås«, som omhandlet i LEC's artikel 394, stk. 3, første afsnit, andet punktum. Ifølge denne bestemmelse anslås sådanne krav principielt¹⁹ til 18 000 EUR alene med henblik på fastsættelsen af sagsomkostningerne. I medfør af det loft, der er fastsat i LEC's artikel 394, stk. 3, første afsnit, første punktum, kan det som følge heraf alene pålægges den tabende part at godtgøre et advokatsalær på højst en tredjedel af dette beløb, dvs. 6 000 EUR.

40. Det bør imidlertid påpeges, at det vejledende beløb på 18 000 EUR tilsyneladende ikke blev anvendt i det foreliggende tilfælde. Der blev i stedet valgt et beløb på 30 000 EUR²⁰. I medfør af det omtvistede loft kunne sagsøgerne i hovedsagen derfor kræve, at Caixabank godtgjorde et advokatsalær på højst 10 000 EUR. Problemet er under alle omstændigheder det samme. Når forbrugeren og dennes advokat har aftalt et salær, der ligger over det nævnte loft (i det foreliggende tilfælde ca. 26 000 EUR), skal det overskydende beløb betales af forbrugeren.

41. EL og TP har imidlertid – hvilket Kommissionen har tilsluttet sig i sagen for Domstolen – anført, at et sådant resultat er uforeneligt med EU-retten. Hvis en forbruger skulle betale alle eller en del af de sagsomkostninger, som denne har afholdt for at gøre sine rettigheder i medfør af direktiv 93/13 gældende for domstolene, herunder det salær, som vedkommende har aftalt med sin advokat, efter at have fået medhold i sagen (idet den ret, for hvilken sagen er indbragt, har fastslået, at det anfægtede kontraktvilkår er urimeligt, og har pålagt den erhvervsdrivende at tilbagebetale de beløb, der er betalt på grundlag af dette vilkår), ville det ikke være muligt at genoprette den faktiske og retlige situation, som denne forbruger ville have befundet sig i uden det nævnte vilkår, således som det kræves i dette direktivs artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, som fortolket i dommen i sagen Gutiérrez Naranjo m.fl.²¹. Dette ville ligeledes forhindre forbrugerne i at udøve de rettigheder, som de har i henhold til det nævnte direktiv.

42. I denne sammenhæng skal det *for det første* påpeges, at den forelæggende ret med det andet spørgsmål, der skal behandles først, nærmere bestemt ønsker oplyst, om artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med effektivitetsprincippet, er til hinder for en

¹⁷ – Jf. punkt 16 og 17 i dette forslag til afgørelse.

¹⁸ – EL og TP har bestridt dette (jf. punkt 74 i dette forslag til afgørelse).

¹⁹ – Medmindre retten på grund af sagens kompleksitet bestemmer andet.

²⁰ – Jf. punkt 24 og 25 i dette forslag til afgørelse.

²¹ – Dom af 21.12.2016 (C-154/15, C-307/15 og C-308/15, herefter »dommen i sagen Gutiérrez Naranjo m.fl.«, EU:C:2016:980, præmis 61 og 62).

national lovgivning såsom LEC's artikel 394, stk. 3, hvori der i forbindelse med fastsættelsen af de sagsomkostninger, som parterne har afholdt i en sag om et kontraktvilkårs urimelige karakter, er fastsat et loft for det advokatsalær, som den forbruger, der har fået medhold, kan kræve erstattet af den erhvervsdrivende, som det er blevet pålagt at betale sagsomkostningerne, baseret på sagens værdi. Jeg vil i afsnit 1 forklare, hvorfor dette i princippet ikke er tilfældet.

43. *For det andet* ønsker den forelæggende ret med det første spørgsmål, der skal behandles efterfølgende, oplyst, om den fortolkning i retspraksis af LEC's artikel 251, artikel 394, stk. 3, og artikel 411, hvorefter forbrugeren, når vedkommende i sin stævning har anført, at sagens værdi er ubestemt, ikke kan ændre denne oplysning i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostningerne, og hvorefter krav, der vedrører et ubestemt beløb, anslås til 18 000 EUR (eller i det foreliggende tilfælde til 30 000 EUR) med henblik på beregningen af det advokatsalær, der kan kræves erstattet, er i strid med artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13. Jeg vil i afsnit 2 begrunde, hvorfor dette spørgsmål med forbehold af den forelæggende rets efterprøvelse af visse forhold bør besvares benægtende.

1. Den omstændighed, at EU-retten principielt ikke er til hinder for en national lovgivning, hvori der er fastsat et loft for størrelsen af de sagsomkostninger, som forbrugeren kan kræve erstattet (det andet spørgsmål)

44. Som den polske regering har fremhævet, ønsker den forelæggende ret med det andet spørgsmål, som omformuleret i punkt 42 i dette forslag til afgørelse, nærmere bestemt oplyst, om direktiv 93/13 pålægger medlemsstaterne at give en forbruger, som har fået medhold i et søgsmål, hvori der er nedlagt påstand om, at et kontraktvilkår er urimeligt, ret til at kræve, at den pågældende erhvervsdrivende godtgør alle de sagsomkostninger, som forbrugeren har afholdt i forbindelse med dette søgsmål.

45. Jeg er til forskel fra EL og TP enig med den spanske og den polske regering i, at dette ikke er tilfældet.

46. Det er *for det første* ikke min opfattelse, at den fortolkning, som Domstolen i dommen i sagen Gutiérrez Naranjo m.fl. foretog af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13, som sådan vil kunne besvare dette spørgsmål.

47. Det bør i denne henseende påpeges, at der i dette direktivs artikel 6, stk. 1, er fastsat et formål om, at urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem erhvervsdrivende og forbrugere, ikke »binder« forbrugerne. I dommen i sagen Gutiérrez Naranjo m.fl. præciserede Domstolen, at et urimeligt kontraktvilkår i overensstemmelse med denne bestemmelse »principielt skal anses for aldrig at have eksisteret, hvorfor det ikke kan have nogen virkning over for forbrugeren«. En retslig konstatering af, at et kontraktvilkår er urimeligt, »skal følgelig principielt have den virkning, at den retlige situation og de faktiske forhold, som forbrugeren ville have befundet sig i uden det nævnte vilkår, genoprettes«²².

²² – Dommen i sagen Gutiérrez Naranjo m.fl., præmis 61.

48. Med afsæt i den sidstnævnte bemærkning udledte Domstolen af artikel 6, stk. 1, et »middel« (*remedy*) til fordel for forbrugerne, nemlig retten til tilbagebetaling af beløb, der måtte være betalt med urette på grundlag af en urimelig klausul, således at de virkninger, som en sådan klausul allerede har haft, i modsætning til det formål, der er fastsat i denne bestemmelse, så vidt muligt kan fjernes med tilbagevirkende kraft²³.

49. I det foreliggende tilfælde har sagsøgerne i hovedsagen med føje påberåbt sig denne ret for domstolene. De virkninger, som de omtvistede multivalutaklausuler allerede har haft, skal i overensstemmelse med den forelæggende rets endelige dom fjernes med tilbagevirkende kraft af Caixabank. Den retlige og faktiske situation, som forbrugerne ville have befundet sig i uden den nævnte klausul, er derfor blevet genoprettet som anvist af Domstolen.

50. Spørgsmålet om det »middel«, som forbrugerne har opnået, må til gengæld ikke forveksles med spørgsmålet om fastsættelsen af deres sagsomkostninger i forbindelse med retssagen, som ikke er omhandlet af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13.

51. Reglerne om fastsættelse af sagsomkostninger i civile sager er nemlig processuelle regler. Når de anvendes i et søgsmål, der er anlagt af en forbruger, og hvori der er nedlagt påstand om, at et kontraktvilkår er urimeligt som omhandlet i direktiv 93/13, må disse regler, som det tidligere er formuleret, anses for »processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som EU-retten medfører for borgerne«²⁴. Som den spanske og den polske regering har fremhævet, fremgår det af Domstolens faste praksis, at sådanne processuelle regler i mangel af en harmonisering af EU-retten henhører under *medlemsstaternes procesautonomi* med forbehold for iagttagelsen af ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet²⁵.

52. I denne sammenhæng skal det *for det andet* påpeges, hvilket den polske regering har gjort, at effektivitetsprincippet (det eneste princip, der er omhandlet i den foreliggende sag²⁶) som regel principielt ikke er til hinder for, at en forbruger bærer visse sagsomkostninger, når vedkommende anlægger et søgsmål med påstand om, at det fastslås, at et kontraktvilkår er urimeligt. Omkostningerne i forbindelse med sagen må imidlertid ikke være så høje, at de »i praksis gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt« for forbrugeren at udøve de rettigheder, der tilkommer den pågældende i henhold til direktiv 93/13. Dette princip er med andre ord til hinder for, at et sådant søgsmål bliver uoverkommeligt dyrt for forbrugeren²⁷.

53. Det er således ikke i strid med effektivitetsprincippet, at et sådant søgsmål skal anlægges med bistand fra en advokat, hvilket synes at være tilfældet i Spanien, og at forbrugeren skal bære i hvert fald en del af salæret til denne advokat²⁸. Eftersom dette salær almindeligvis udgør en væsentlig del

²³ – Jf. dommen i sagen Gutiérrez Naranjo m.fl., præmis 62: »[D]en nationale rets forpligtelse til at tilsidesætte et urimeligt kontraktvilkår, der pålægger betaling af beløb, der viser sig at være uretmæssige, [medfører] i princippet [...] en dertil svarende pligt til tilbagebetaling af de samme beløb.«

²⁴ – Jf. navnlig dommen i sagen Caixabank og Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, præmis 83 og 95 samt den deri nævnte retspraksis.

²⁵ – Jf. navnlig dommen i sagen Caixabank og Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, præmis 83 og 95 samt den deri nævnte retspraksis.

²⁶ – Domstolen er ikke blevet spurgt om ækvivalensprincippet. Den er under alle omstændigheder ikke i besiddelse af oplysninger, der kan rejse tvivl om, hvorvidt LEC's artikel 394, stk. 3, er forenelig med det nævnte princip. Ifølge de oplysninger, der er fremlagt af Caixabank og den spanske regering, gælder denne bestemmelse uden forskel for sager vedrørende rettigheder, der følger af EU-retten, og sager vedrørende rettigheder, der følger af national ret. Jf. i denne retning dommen i sagen Caixabank og Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, præmis 96.

²⁷ – Jf. i denne retning dom af 5.12.2013, Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León (C-413/12, EU:C:2013:800, præmis 41), af 12.2.2015, Baczó og Vizsnyiczai (C-567/13, EU:C:2015:88, præmis 50, 52 og 53), og af 3.4.2019, Aqua Med (C-266/18, EU:C:2019:282, præmis 54). Jf. ligeledes generaladvokat Mengozzis forslag til afgørelse Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León (C-413/12, EU:C:2013:532, punkt 35, 36 og 56).

²⁸ – Jf. i denne retning dom af 12.2.2015, Baczó og Vizsnyiczai (C-567/13, EU:C:2015:88, præmis 54 og 55).

af de omkostninger, der afholdes i forbindelse med en retssag²⁹, kan det sagtens afholde en forbruger fra at anlægge sag, hvis vedkommende efter at have fået medhold i denne sag ikke eller kun i mindre omfang kan overvælte det nævnte salær på den erhvervsdrivende³⁰. Advokatombkostningerne kan i mange tilfælde som følge af de gældende satser og henset til den fordel, som forbrugeren vil kunne opnå ved søgsmålet, blive uoverkommeligt dyre for denne forbruger og gøre det uforholdsmæssigt vanskeligt for den pågældende at udøve sine rettigheder i henhold til direktiv 93/13³¹.

54. Efter min opfattelse følger det ikke desto mindre heraf, at en forbruger, der har fået medhold i en retssag, i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostningerne bør kunne afkræve den erhvervsdrivende, der har tabt sagen, ikke hele det salær, som forbrugeren har aftalt med sin advokat, men *et beløb, der er rimeligt og forholdsmæssigt afpasset* efter de omkostninger, som vedkommende objektivt set har skullet afholde for at anlægge en sådan sag, dvs. et beløb, der er tilstrækkeligt til at råde bod på, at det nævnte salær kan være uoverkommeligt højt. Hvis det ikke var tilfældet, kunne forbrugerne, som Caixabank har fremhævet, i forbindelse med en sådan fastsættelse kræve godtgørelse af salærer, som de frit havde aftalt med deres advokat, og som langt overgik, hvad der var objektivt nødvendigt³².

55. Medlemsstaterne råder som led i deres procesautonomi over en vid skønsmargen i denne henseende. De kan principielt sikre overholdelsen det krav, der er omhandlet i det foregående punkt, inden for rammerne af deres nationale regler om fastsættelse af sagsomkostninger, der, som den polske regering med føje har fremhævet i sit indlæg, frembyder forskelle, som skyldes den manglende europæiske harmonisering på dette område: Ifølge nogle regler skal den tabende part godtgøre hele advokatsalæret for den vindende part, og ifølge andre regler, heriblandt de spanske, kan den vindende part kun få dækket en del af dette salær³³. Disse forskellige regler er forenelige med effektivitetsprincippet, for så vidt som de som nævnt gør det muligt for forbrugeren at overvælte et rimeligt og forholdsmæssigt afpasset advokatsalær på den erhvervsdrivende.

56. Jeg er til forskel fra EL og TP enig med Caixabank og den spanske regering i, at dommen i sagen Caixabank og Banco Bilbao Vizcaya Argentaria ikke rejser tvivl om denne fortolkning.

57. I den nævnte dom fastslog Domstolen, at artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med effektivitetsprincippet, er til hinder for »en ordning, der giver mulighed for at pålægge forbrugeren at bære en del af sagsomkostningerne, alt efter størrelsen på de uretmæssigt betalte beløb, der er blevet restitueret forbrugeren, efter at et kontraktvilkår erklæres ugyldigt,

²⁹ – Jf. i denne retning dom af 28.7.2016, United Video Properties (C-57/15, EU:C:2016:611, præmis 22).

³⁰ – Caixabank har i sine indlæg pointeret, at det salær, som advokaterne kræver i forbindelse med sager om fastsættelse af sagsomkostninger, ikke nødvendigvis svarer til det, der faktureres klienterne, og på ny gjort gældende, at det salær, der i det foreliggende tilfælde skal betales af sagsøgerne i hovedsagen, er langt lavere end det, som deres advokat har forlangt (jf. fodnote 6 til dette forslag til afgørelse). De præjudicielle spørgsmål sigter således ikke mod at forsvare forbrugernes interesse i ikke at skulle bære sagsomkostningerne, men deres advokaters interesse i at kræve et højere salær. Efter min opfattelse er der ikke desto mindre en klar sammenhæng mellem disse to aspekter.

³¹ – Jf. i denne retning dom af 13.9.2018, Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:711, præmis 68), og analogt generaladvokat Campos Sánchez-Bordonas forslag til afgørelse United Video Properties (C-57/15, EU:C:2016:201, punkt 68). Domstolen har i øvrigt allerede bemærket, at »[i] sager, som ofte vedrører mindre beløb, kan advokatsalæret overstige sagsgenstandens værdi, hvilket kan afholde forbrugeren fra at tage til genmæle over for anvendelsen af et urimeligt vilkår« (jf. navnlig dom af 27.6.2000, Océano Grupo Editorial og Salvat Editores, C-240/98 – C-244/98, EU:C:2000:346, præmis 26).

³² – Jf. herved generaladvokat Campos Sánchez-Bordonas forslag til afgørelse United Video Properties (C-57/15, EU:C:2016:201, punkt 53, 65 og 66).

³³ – Jf. den detaljerede beskrivelse af medlemsstaternes forskellige regler om sagsomkostninger (findes på <https://e-justice.europa.eu/37/DA/costs?init=true>).

fordi det er urimeligt«. Ifølge Domstolen indebærer en sådan ordning en væsentlig hindring, der kan afholde forbrugerne fra at anlægge sag med påstand om, at det fastslås, at et kontraktvilkår er urimeligt³⁴.

58. Den sag, der gav anledning til den nævnte dom, vedrørte mere konkret LEC's artikel 394, stk. 1 og 2. Det fremgår som bekendt af stk. 1, at den tabende part skal betale de sagsomkostninger, som den vindende part har afholdt, mens det i stk. 2 bestemmes, at hvis en af parterne får delvist medhold i sine påstande, eller deres respektive påstande forkastes, skal hver part principielt betale sine egne sagsomkostninger og bære halvdelen af de fælles omkostninger. I medfør af disse bestemmelser blev det principielt ikke pålagt en erhvervsdrivende at betale alle sagsomkostningerne, når en forbruger i forbindelse med samme søgsmål havde nedlagt påstand om, at et kontraktvilkår blev kendt ugyldigt, og påstand om godtgørelse af beløb, der var blevet betalt uretmæssigt på grundlag af dette vilkår, og når den første påstand var velbegrundet, men det beløb, der krævedes erstattet i forbindelse med den anden påstand, ikke svarede til de beløb, som forbrugeren faktisk havde krav på³⁵. Denne regel om fordeling af sagsomkostningerne var efter Domstolens opfattelse i strid med EU-retten.

59. Jeg er *for det første* betænkelig ved denne fortolkning. Efter min opfattelse er reglen om, at hver part skal bære sine egne omkostninger, når visse påstande tages til følge, og andre forkastes, en billighedsregel, som ofte findes i medlemsstaternes ret (og i Domstolens procesreglement³⁶), og som ikke »i praksis gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt« for forbrugerne at udøve deres rettigheder i henhold til direktiv 93/13. Hvis forbrugeren ikke får medhold i visse påstande, og retten har anvendt EU-retten korrekt, idet den eventuelt af egen drift har efterprøvet, om de omtvistede vilkår er urimelige, kan jeg ikke se noget problem i, at sagsomkostningerne fordeles mellem procesparterne.

60. *For det andet* bør det under alle omstændigheder, såfremt Domstolen ikke er enig med mig, fremhæves, at dommen i sagen Caixabank og Banco Bilbao Vizcaya Argentaria vedrørte en regel om *fordeling af sagsomkostninger* mellem parterne. Domstolen tog derimod ikke stilling til det spørgsmål, der er omhandlet i den foreliggende sag, nemlig *den nøjagtige størrelse af de omkostninger* og navnlig det advokatsalær, som en forbruger, der har fået medhold i sagen, kan overvælte på den erhvervsdrivende, som det er blevet pålagt at betale sagsomkostningerne. Det kan derfor ikke med rette udledes heraf, at forbrugeren i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostningerne bør kunne overvælte hele det salær, som den pågældende har aftalt med sin advokat.

61. Det er som følge heraf min opfattelse, at en national lovgivning såsom LEC's artikel 394, stk. 3, første afsnit, hvori der er fastsat et loft for det advokatsalær, som en forbruger, der har fået medhold i sagen, kan overvælte på den erhvervsdrivende, der er blevet pålagt omkostningerne, principielt er forenelig med effektivitetsprincippet. En sådan ordning overskrider ikke i sig selv den skønsmargen, som medlemsstaterne råder over som led i deres procesautonomi.

³⁴ – Jf. dommen i sagen Caixabank og Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, præmis 96, 98 og 99.

³⁵ – Jf. dommen i sagen Caixabank og Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, præmis 94.

³⁶ – Jf. i denne retning artikel 138, stk. 2, i Domstolens procesreglement.

62. *For det første* giver et sådant loft, som den spanske regering har gjort gældende, mulighed for en vis standardisering af, hvad der anses for rimelige og forholdsmæssigt afpassede sagsomkostninger, som kan kræves erstattet på grundlag af sagens værdi og/eller type, og at undgå godtgørelse af usædvanligt høje advokatsalærer³⁷.

63. Jeg vil *for det andet* med hensyn til effektivitetsprincippet anvendelse påpege, at ifølge Domstolens faste praksis skal hvert enkelt tilfælde, hvor der opstår spørgsmål om, hvorvidt en national processuel bestemmelse gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at anvende EU-retten, bedømmes under hensyn til, hvilken stilling bestemmelsen indtager i den samlede procedure, herunder dens forløb og dens særlige kendetegn, for de forskellige nationale instanser. Under denne synsvinkel skal der i givet fald tages hensyn til de principper, der ligger til grund for den nationale retspleje, såsom retssikkerhedsprincippet og overholdelsen af retten til forsvar³⁸.

64. Det bør *indledningsvis* fremhæves, at det sidstnævnte princip taler for et loft som det, der er fastsat i LEC's artikel 394, stk. 3, første afsnit, første punktum. Reglerne om sagsomkostninger skal nemlig så vidt muligt være enkle, og deres resultater skal være forudsigelige³⁹. I denne henseende bidrager dette loft, som den spanske regering har gjort gældende, netop til at gøre det forudsigeligt, hvilke sagsomkostninger parterne i sagen vil skulle afholde.

65. *Desuden* sikrer et loft over de sagsomkostninger, der kan kræves erstattet, som den spanske og den polske regering har gjort gældende, en afvejning af den gevinst, som borgerne kan opnå ved en retssag, og den risiko, som de løber ved at deltage i denne sag. Set i dette perspektiv er et sådant loft med til at beskytte forbrugerne. Hvis forbrugeren i mangel af et sådant loft risikerede⁴⁰ at skulle betale hele salæret til den erhvervsdrivendes advokat (som kan være meget højt), såfremt den erhvervsdrivende vandt sagen, kunne dette nemlig sagtens afholde denne forbruger fra at anlægge sag⁴¹. Ud fra dette synspunkt har en bestemmelse såsom LEC's artikel 394, stk. 3, ikke til virkning at afskrække, men tværtimod at tilskynde forbrugerne til at gøre deres rettigheder gældende for domstolene.

³⁷ – Jf. analogt dom af 28.7.2016, United Video Properties (C-57/15, EU:C:2016:611, præmis 25). Med hensyn til spørgsmålet om, hvilke omkostninger der er nødvendige for, at en forbruger kan gøre sine rettigheder gældende eller forsvare sig på en effektiv måde, er jeg enig med den polske regering i, at de nationale myndigheder principielt har de bedste forudsætninger for sammen med jurister og andre berørte personer at fastlægge omkostningerne i forbindelse med sager af en vis type eller vedrørende et bestemt beløb (jf. analogt generaladvokat Campos Sánchez-Bordonas forslag til afgørelse United Video Properties, C-57/15, EU:C:2016:201, punkt 73 og 75).

³⁸ – Jf. navnlig dom af 10.6.2021, BNP Paribas Personal Finance (C-776/19 – C-782/19, EU:C:2021:470, præmis 28 og den deri nævnte retspraksis).

³⁹ – Jf. i denne retning dom af 6.10.2015, Orizzonte Salute (C-61/14, EU:C:2015:655, præmis 61), samt analogt dom af 13.2.2014, Kommissionen mod Det Forenede Kongerige (C-530/11, EU:C:2014:67, præmis 54 og 58), og af 17.10.2018, Klohn (C-167/17, EU:C:2018:833, præmis 70).

⁴⁰ – Det kan selvfølgelig ikke med henvisning til forbrugerbeskyttelsen kræves, at et loft for de sagsomkostninger, der kan kræves erstattet, ikke finder anvendelse, når forbrugeren har fået medhold, men finder anvendelse, når der er tale om den erhvervsdrivende. En sådan fortolkning ville være i strid med princippet om processuel ligestilling og som følge heraf være uforenelig med artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder. Jf. vedrørende dette princip navnlig dom af 30.6.2016, Toma og Biroul Executorului Judecătoresc Horațiu-Vasile Cruduleci (C-205/15, EU:C:2016:499, præmis 36 og 47).

⁴¹ – Jf. analogt generaladvokat Campos Sánchez-Bordonas forslag til afgørelse United Video Properties (C-57/15, EU:C:2016:201, punkt 67 og 68).

66. Der skal *endelig*, som Caixabank har gjort gældende, tages hensyn til de mekanismer, som er fastsat i national lovgivning, og som tilsigter at afhjælpe forbrugerens eventuelle økonomiske vanskeligheder, f.eks. ved tildeling af retshjælp, der gør det muligt at kompensere for det advokatsalær, som forbrugeren i givet fald vil skulle afholde, efter at sagsomkostningerne er fastsat⁴².

67. *I øvrigt* skal det loft, der er fastsat i LEC's artikel 394, stk. 3, første afsnit, første punktum, som den spanske regering har gjort gældende, ikke betragtes som en absolut grænse. Det kan under alle omstændigheder fraviges, når retten har fastslået, at den part, som det pålægges at betale sagsomkostningerne, har udvist en ubesindig adfærd⁴³.

68. *Når dette er sagt*, er effektivitetsprincippet, som jeg har forklaret i punkt 54 i dette forslag til afgørelse, til hinder for en national lovgivning, hvori loftet for de sagsomkostninger, som den vindende part kan kræve erstattet, er fastsat så lavt, at forbrugerne generelt ikke kan få godtgjort et beløb, som er rimeligt og forholdsmæssigt afpasset efter de omkostninger, som de objektivt set skal afholde for at anlægge en retssag⁴⁴.

69. Ud over at et sådant loft sagtens vil kunne afholde forbrugerne fra at gøre deres rettigheder gældende, er det nemlig min opfattelse, at hvis en erhvervsdrivende kun skal betale en ubetydelig del af forbrugerens advokatsalær i forbindelse med et sådant søgsmål, vil den afskrækkende virkning, der ved artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med dette direktivs artikel 7, stk. 1, er forbundet med konstateringen af, at et kontraktvilkår er urimeligt, blive alvorligt svækket, således som EL og TP samt Kommissionen med rette har gjort gældende⁴⁵.

70. Henset til det ovenfor anførte foreslår jeg, at Domstolen besvarer det andet spørgsmål med, at artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med effektivitetsprincippet, ikke er til hinder for en national lovgivning, hvori der i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostningerne i et søgsmål om et kontraktvilkårs urimelige karakter er fastsat et loft for det advokatsalær, som en forbruger, der har fået medhold, kan kræve erstattet af den erhvervsdrivende, som det er blevet pålagt at betale sagsomkostningerne, for så vidt som dette loft gør det muligt for forbrugeren at få godtgjort et beløb, der er rimeligt og forholdsmæssigt afpasset efter de omkostninger, som vedkommende objektivt set har skullet afholde for anlægge et sådant søgsmål.

2. Reglerne om fastsættelse af sagens værdi med henblik på beregning af de sagsomkostninger, som forbrugeren kan kræve erstattet (det første spørgsmål)

71. Den forelæggende rets første spørgsmål, der opsummeres i punkt 43 i dette forslag til afgørelse, vedrører som bekendt reglerne i den spanske procesret om fastsættelse af sagens værdi. Det bør indledningsvis fremhæves, at Domstolen udelukkende har kompetence til at undersøge sådanne meget tekniske regler, for så vidt som det nævnte beløb lægges til grund for beregningen

⁴² – Jf. navnlig dom af 5.12.2013, Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León (C-413/12, EU:C:2013:800, præmis 42), og af 12.2.2015, Baczó og Vizsnyiczai (C-567/13, EU:C:2015:88, præmis 55).

⁴³ – Som fastsat i LEC's artikel 394, stk. 3, andet afsnit. Den spanske regering har anført, at det omtvistede loft i overensstemmelse med de spanske retters praksis ligeledes kan fraviges, hvis justitssekretæren eller den ret, for hvilken sagen er anlagt, fastslår, at sagen er særlig kompliceret. Kommissionen har bestridt dette forhold og anført, at der udelukkende kan tages hensyn til sagens kompleksitet inden for rammerne af dette loft. Efter min opfattelse er dette forhold dog ikke afgørende for besvarelsen af de forelagte spørgsmål.

⁴⁴ – Jf. analogt dom af 28.7.2016, United Video Properties (C-57/15, EU:C:2016:611, præmis 26, 29, 30 og 32).

⁴⁵ – Jf. analogt dommen i sagen Gutiérrez Naranjo m.fl. (præmis 63), og dom af 28.7.2016, United Video Properties (C-57/15, EU:C:2016:611, præmis 27).

af de sagsomkostninger, som forbrugeren kan få godtgjort, hvis vedkommende vinder sagen⁴⁶ (navnlig i forhold til det loft, der er fastsat i LEC's artikel 394, stk. 3, første afsnit, første punktum), og for så vidt som dette beløb således har betydning for de omkostninger, som forbrugeren vil skulle afholde for at gøre sine rettigheder i henhold til direktiv 93/13 gældende for domstolene.

72. I den foreliggende sag bør Domstolen derfor undgå at lade sig forlede af parterne i hovedsagen til at fokusere på den præcise beregning af sagens værdi ifølge reglerne i den spanske procesret eller at tage stilling til spørgsmål, der alene henhører under denne ret. Den bør tværtimod nøjes med at undersøge disse regler i forhold til effektivitetsprincippet⁴⁷ ifølge de hovedlinjer for forbrugernes sagsomkostninger, som jeg har skitseret i svaret på det foregående spørgsmål.

73. Hvad *for det første* angår den omstændighed, at sagens værdi ifølge LEC's artikel 253 og 411, som fortolket af de spanske domstole, skal fastsættes tidligt i proceduren på grundlag af de oplysninger, som forbrugeren har anført i stævningen, og hverken kan ændres på et senere trin i proceduren eller i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostningerne, vil jeg anføre følgende.

74. Det skal *indledningsvis* påpeges, at selv om EL og TP har gjort gældende, at der findes en anden national retspraksis, hvorefter de sagsomkostninger, der kan kræves erstattet, efter spansk ret altid skal beregnes ud fra forbrugerens faktiske økonomiske interesse i sagen, uafhængigt af beløbet af det krav, der er fastsat i forbindelse med den materielle sag, bør det fremhæves, at det ikke tilkommer Domstolen at tage stilling til uoverensstemmelser i national retspraksis. Domstolen skal besvare det forelagte spørgsmål ud fra den i forelæggelsesafgørelsen indeholdte redegørelse herfor⁴⁸.

75. Det skal *desuden* påpeges, at hvert enkelt tilfælde, hvor der opstår spørgsmål om, hvorvidt en national processuel bestemmelse strider mod effektivitetsprincippet, som nævnt i punkt 63 i dette forslag til afgørelse skal bedømmes under hensyn til, hvilken stilling bestemmelsen indtager i den samlede procedure, herunder dens forløb og dens særlige kendetegn, for de forskellige nationale instanser, og i denne sammenhæng under hensyn til de principper, der ligger til grund for den nationale retsplejeordning.

76. I denne henseende har Caixabank og den franske regering gjort gældende, at princippet »perpetuatio jurisdictionis«, der er kodificeret i LEC's artikel 411, navnlig er begrundet i hensynet til retssikkerheden. Denne sikkerhed indebærer, at parterne, herunder den erhvervsdrivende, allerede tidligt i proceduren bør have kendskab til de økonomiske omkostninger, der kan være forbundet med en sag, og til den forudsigelige økonomiske byrde, som den vil medføre⁴⁹. Borgerne kan afpasse deres adfærd og navnlig deres processtrategi herefter. Disse betragtninger skal sammenholdes med dem, jeg har anstillet i punkt 64 i dette forslag til afgørelse. Jeg anser det således for rimeligt, at sagens værdi fastsættes tidligt i proceduren, og at det ikke kan ændres på det trin, hvor sagsomkostningerne fastsættes.

⁴⁶ – Som den forelæggende ret har præciseret, har oplysningen om sagens værdi betydning for andre processuelle spørgsmål såsom sagens art og de tilgængelige retsmidler.

⁴⁷ – Det skal påpeges, at Domstolen ikke er blevet spurgt om ækvivalensprincippet. EL og TP har imidlertid gjort gældende, at der med hensyn til fastsættelse af et kravs beløb anvendes mere gunstige regler i forbindelse med procedurer med henblik på realisering af pant i fast ejendom, hvor sagens værdi sædvanligvis svarer til det omhandlede udestående beløb. Caixabank og Kommissionen har anført, at en sådan procedure ikke kan sammenlignes med den, der er omhandlet i hovedsagen, hvilket også er min opfattelse. Det tilkommer under alle omstændigheder udelukkende den nationale ret, som har direkte kendskab til de gældende processuelle regler, at efterprøve, om søgsmålene ligner hinanden (jf. navnlig dom af 9.7.2020, Raiffeisen Bank og BRD Groupe Société Générale, C-698/18 og C-699/18, EU:C:2020:537, præmis 77 og den deri nævnte retspraksis).

⁴⁸ – Jf. i denne retning dom af 29.4.2021, Bank BPH (C-19/20, EU:C:2021:341, præmis 37).

⁴⁹ – Jf. generaladvokat Campos Sánchez-Bordonas forslag til afgørelse United Video Properties (C-57/15, EU:C:2016:201, punkt 63 og 74).

77. Caixabank og den spanske regering har *endelig* anført, at det fremgår af spansk lovgivning, at retten i forbindelse med den materielle sag og eventuelt af egen drift kan kontrollere beløbet af det krav, som sagsøgeren har anført. Dette aspekt har efter min opfattelse stor betydning. Eftersom forbrugeren ikke nødvendigvis er bekendt med sine rettigheder, skal den nationale ret efter min opfattelse iværksætte de »positive foranstaltninger«, som Domstolen gentagne gange har nævnt i sin praksis⁵⁰, ved, eventuelt af egen drift, at efterprøve, om det beløb, som den nævnte forbruger har anført i sin stævning, svarer til den pågældendes reelle økonomiske interesse i sagen. Såfremt forbrugeren har anført et for lavt beløb, bør retten underrette vedkommende om de konsekvenser, som dette kan have for fastsættelsen af sagsomkostningerne, og give forbrugeren mulighed for at berigtige dette beløb under overholdelse af retten til forsvar.

78. Hvad for *det andet* angår den omstændighed, at beløbet af et krav som det i hovedsagen omhandlede, der tidligt i proceduren blev betegnet som »ubestemt«, ansås for ikke at »[kunne] anslås« som omhandlet i LEC's artikel 394, stk. 3, første afsnit, andet punktum, hvilket medførte, at der ved fastsættelsen af sagsomkostningerne blev anvendt et vejledende beløb på 18 000 EUR (eller i det foreliggende tilfælde 30 000 EUR), er situationen ligetil.

79. En række aspekter, der er blevet drøftet indgående for Domstolen, har nemlig i sidste ende ingen reel betydning for det svar, som den skal give. Jeg vil i denne henseende *indledningsvis* anføre, at parterne i hovedsagen har forskellige opfattelser af den gældende nationale retspraksis vedrørende LEC's artikel 394, stk. 3. EL og TP har nemlig gjort gældende, at krav, hvis beløb ikke »kan anslås«, ifølge praksis fra Tribunal Supremo (øverste domstol) alene omfatter krav, som ikke har nogen økonomisk værdi, f.eks. søgsmål, der har til formål at annullere et valg. Krav, som har en økonomisk værdi, men hvor denne værdi ikke kan fastsættes nøjagtigt fra begyndelsen, kan derimod ikke betragtes som sådanne krav og er som følge heraf ikke omfattet af denne bestemmelse, hvilket Caixabank har bestridt. Parterne i hovedsagen er *desuden* uenige om, hvordan sagens værdi skal fastsættes i en situation som den i hovedsagen omhandlede. Ifølge EL og TP bør der i overensstemmelse med LEC's artikel 251, stk. 8, i denne henseende tages udgangspunkt i det udestående beløb, når der – selv delvist – er rejst tvivl om aftalens gyldighed. Caixabank har anført, at da det udestående beløb er en bankfordring, kan det ikke tages i betragtning ved fastsættelsen af værdien i en sag, der anlægges af en låntagende forbruger. Der skal i stedet i overensstemmelse med denne lovs artikel 251, stk. 1, tages udgangspunkt i de overskydende beløb, som forbrugerne har betalt med urette, og som de kræver erstattet. Parterne er *endelig* uenige om, hvorvidt EL og TP i det foreliggende tilfælde med rette og i hvert fald relativt kunne anføre sagens værdi som et bestemt beløb i deres stævning.

80. Som jeg allerede har nævnt i punkt 74 i dette forslag til afgørelse, tilkommer det imidlertid ikke Domstolen at træffe afgørelse om uoverensstemmelser i retspraksis vedrørende fortolkningen af national ret, og det tilkommer i hvert fald ikke Domstolen at tage stilling til beløbet af et krav som det, der er omhandlet i hovedsagen, på grundlag af de spanske processuelle regler. Den skal heller ikke afgøre, om EL og TP med rette kunne have anført et bestemt beløb i deres stævning.

81. Uafhængigt af den nationale retspraksis og metoden til fastsættelse af sagens værdi i forbindelse med anvendelsen af de nationale regler om fastsættelse af sagsomkostninger kræver effektivitetsprincippet efter min opfattelse blot, som jeg har nævnt i svaret på det andet spørgsmål, at disse regler gør det muligt for forbrugeren at få den erhvervsdrivende til at

⁵⁰ – Jf. navnlig dom af 27.6.2000, Océano Grupo Editorial og Salvat Editores (C-240/98 – C-244/98, EU:C:2000:346, præmis 27), af 6.10.2009, Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615, præmis 31), og af 14.4.2016, Sales Sinués og Drame Ba (C-381/14 og C-385/14, EU:C:2016:252, præmis 23).

godtgøre advokatsalæret med et beløb, der er rimeligt og forholdsmæssigt afpasset efter de omkostninger, som forbrugeren objektivt set har skullet afholde for at anlægge søgsmålet. Det tilkommer i det foreliggende tilfælde den forelæggende ret at efterprøve, om den omstændighed, at sagens værdi er blevet fastsat til 30 000 EUR, hvilket har bevirket, at sagsøgerne i hovedsagen i medfør af det loft, der er fastsat i LEC's artikel 394, stk. 3, første afsnit, første punktum, kun kan få godtgjort et advokatsalær på 10 000 EUR af Caixabank, er forenelig med dette krav⁵¹.

82. Henset til samtlige ovenstående betragtninger foreslår jeg, at Domstolen besvarer det første spørgsmål med, at artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med effektivitetsprincippet, ikke er til hinder for en national lovgivning, hvorefter sagens værdi, der lægges til grund for beregningen af de sagsomkostninger, som en forbruger, der har fået medhold, kan kræve erstattet, skal fastsættes i stævningen, og denne oplysning ikke kan ændres efterfølgende, og hvori dette beløb for visse krav er fastsat til et vejledende beløb, for så vidt som disse bestemmelser ikke gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt for forbrugeren at udøve de rettigheder, der tilkommer den pågældende i henhold til dette direktiv. I denne forbindelse påhviler det den ret, for hvilken sagen er indbragt, eventuelt af egen drift at kontrollere, at det beløb, som forbrugeren har anført i sin stævning, svarer til dennes reelle økonomiske interesse i sagen.

V. Forslag til afgørelse

83. Henset til samtlige ovenstående betragtninger foreslår jeg, at Domstolen besvarer de spørgsmål, der er forelagt af Juzgado de Primera Instancia n° 49 de Barcelona (retten i første instans nr. 49 i Barcelona, Spanien), således:

- »1) Artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler, sammenholdt med effektivitetsprincippet, skal fortolkes således, at disse bestemmelser ikke er til hinder for en national lovgivning, hvori der i forbindelse med fastsættelsen af sagsomkostningerne i et søgsmål om et kontraktvilkårs urimelige karakter er fastsat et loft for det advokatsalær, som en forbruger, der har fået medhold, kan kræve erstattet af den erhvervsdrivende, som det er blevet pålagt at betale sagsomkostningerne, for så vidt som dette loft gør det muligt for forbrugeren at få godtgjort et beløb, der er rimeligt og forholdsmæssigt afpasset efter de omkostninger, som vedkommende objektivt set har skullet afholde for at anlægge et sådant søgsmål.
- 2) Artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med effektivitetsprincippet, skal fortolkes således, at disse bestemmelser ikke er til hinder for en national lovgivning, hvorefter sagens værdi, der lægges til grund for beregningen af de sagsomkostninger, som en forbruger, der har fået medhold, kan kræve erstattet, skal fastsættes i stævningen, og denne oplysning ikke kan ændres efterfølgende, og hvori dette beløb for visse krav er fastsat til et vejledende beløb, for så vidt som disse bestemmelser ikke gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt for forbrugeren at udøve de rettigheder, der tilkommer den pågældende i henhold til dette direktiv. I denne forbindelse påhviler det den ret, for hvilken sagen er indbragt, eventuelt af egen drift at kontrollere, at det beløb, som forbrugeren har anført i sin stævning, svarer til dennes reelle økonomiske interesse i sagen.«

⁵¹ – Det bør på dette punkt påpeges, at den forelæggende ret ikke har forklaret, hvorfor de mere end 25 000 EUR, som advokaten for sagsøgerne i hovedsagen krævede, udgør et rimeligt og forholdsmæssigt afpasset beløb. Det fremgår tværtimod af Caixabanks indlæg, at advokatsamfundet i Barcelona i et responsum fastslog, at det krævede beløb var for højt.